

ADMINISTRIRANJE ISLAMSkih PITANJA U
SEKULARNOJ DRŽAVI: ISKUSTVA JUGOISTOČNE EVROPE
SARAJEVO, (17. - 19. APRIL 2009.)

**ZAŠTO ISLAMSKA
ZAJEDNICA U
BiH NE MOŽE
BITI MODEL ZA
MUSLIMANSKE
ZAJEDNICE U
EVROPI?**

Senada TAHIROVIĆ

U Sarajevu je u aprilu ove godine organizirana konferencija o temi "Administriranje islamskih pitanja u sekularnoj državi: iskustva jugoistočne Evrope", a organizatori (Centar za napredne studije i Forum za islam u Jugoistočnoj Evropi – ISEEF) su okupili preko dvadeset učesnika¹ koji su o temi razgovarali tri dana, koliko je trajala i konferencija.

Značajno pitanje s kojim se suvremene države u Evropi susreću predstavlja uređivanje odnosa između skupina različitih religijskih, političkih, civilizacijskih i kulturnih nazora. S obzirom na porast prisutnosti muslimana u zapadnoj Evropi zadnjih desetljeća, administriranje islamskih pitanja, te institucionaliziranje muslimanskih religijskih zajednica jedno je od pitanja koje se nalazi u vrhu evropske političke agende. Evropskim državama i društvima važna je integracija njenih muslimanskih građana. Ali, kako i na koji način zadovoljiti njihove religijski i kulturno specifične zahtjeve u skladu sa sekularnim uređenjima tih država i u okviru općevažećih ljudskih i građanskih prava? - još uvijek je u evropskim političkim, pravnim i kulturnim debatama otvoreno pitanje. U fokus tih debata sve više ulazi Jugoistočna Evropa. Naime, kako se specifično istorijsko iskustvo evolucije odnosa između zapadnoevropskih državnih sistema i velikih kršćanskih crkava ne može u potpunosti primijeniti na muslimanske zajednice i oblike njihove institucionalizacije, postavlja se pitanje da li se može poseći za iskustvom iz Jugoistočne Evrope, gdje su muslimani autohtoni narodi a njihove religijske zajednice su već našle svoje mjesto unutar sekularnih država? Uvid u stanje i organiziranost institucija muslimanskih zajednica koje je ponudila ova konferencija značajan je, između ostalog i zato što može poslužiti i muslimanskim zajednicama u Evropi kao predložak za ono što njima predstoji kada je u pitanju uspostavljanje institucionaliziranih veza sa državom.

Uvodno izlaganje Christiana Moa ujedno je poslužilo i kao impuls za ovaj naziv konferencije, jer su organizatori imali „na umu administriranje islamskih pitanja onako kako je ono oblikovano u organizacijama islamskih zajednica koje predvode

(velike) muftije unutar nacionalnih država.“ Uvodna izlaganja dr Fikreta Karčića, Christiana Moa i Corneliije Sorabji bila su svojevrsan uvod u temu iskustva upravljanja vjerskim pitanjima u ovom dijelu Evrope sa posebnim osvrtom na BiH. U nastavku konferencije su podneseni referati o postojećim organizacijama islamskih zajednica u Jugoistočnoj Evropi, te Austriji i Rusiji. Prezentirani su i podaci o alternativnim islamskim grupama u regionu, pored trenutno "atraktivnih" selefijskih grupa, predstavljene su i različite sufijske zajednice koje već dugo institucionalno koegzistiraju na ovim područjima zajedno s oficijelnim strukturama islamskih zajednica. Podnosioci referata tretirali su i pitanje muslimanskih ženskih grupa, te pitanje vanjskih "uticaja", pitanje socijalnog kapitala itd. U toku konferencije vođene su i rasprave o nekim pitanjima mogućih, projektiranih uloga islamskih zajednica u regionu. Xavier Bougarel je u završnom izlaganju skrenuo pažnju učesnicima na dvije stvari koje su se činile nedovoljno tretirane na ovoj konferenciji: Prvo, na nove većinsko-manjinske odnose u Jugoistočnoj Evropi u kojima se muslimanske zajednice pojavljuju kao društveni akteri: po prvi put nakon odlaska Osmanlija muslimani predstavljaju većinu stanovništva u tri države (BiH, Albanija i Kosovo). Ovakva promijenjena konstalacija nužno povlači nova pitanja o sprezi islama te nacionalnog identiteta i koncepta građanstva u tim državama. Bougarel je nadalje naglasio kako je nedovoljno tretirana i sprega politike, biznisa i religijskih institucija koje bi neka pitanja i probleme dodatno osvijetlila. Iz izlaganja, ali i razgovora vođenih u okviru radnih grupa, mo-

Onder Cetin, jedan od učesnika konferencije u toku izlaganja referata

¹ Fikret Karčić, Xavier Bougarel, Christian Moe, Cornelia Sorabji, Ahmet Alibašić, Nathalie Clayer, Armina Omerika, Onder Cetin, Velko Atanasoff, Hasan Cilo, Juan Carlos Antunez, Thomas Schmidinger, Ina Merdjanova, Gyorgy Lederer, Almir Pramenković, Mehmet Can, İrfan Kaya Ülger, Sevinç Alkan Özcan, Omer Kajoshaj, Saudin Subašić, Muhamed Jusić

glo se primjetiti da je u svim državama primjetna pluralizacija islama na svim poljima, te da se institucije islamskih zajednica u regionu često susreću sa sličnim problemima: konflikti unutar muslimanskih skupina vezani za pitanje autoriteta, organizacija internih obrazovnih institucija, uspostavljanje novih, neinstitucionaliziranih vjerskih zajednica te radikalizacija učenja i ponašanja njihovih članova. Zajednički su također problemi sa restitucijom imovine, jer su pitanja vlasništva vakufa i vjerskih objekata (džamije, mekteb, tekija), aktualizirana nakon raspada socijalističkih sistema u toku procesa denacionalizacije, često još uvijek neriješena. Podnosioci referata za područje Jugoistočne Evrope ponudili su pregled institucija muslimanskih zajednica u Jugoistočnoj Evropi, te prilika u kojima su se našle te muslimanske zajednice nakon demokratskih promjena na ovim područjima devedestih godina. U ovom broju Novi Muallim objavljuje dva referata, u kojima je tretirano područje Bosne i Hercegovine, a organizatori su najavili i zbornik radova s ove konferencije.

Konferencija je ponudila širok spektar informacija vezanih za ovu problematiku, te je istraživačima islamskih institucija i paralelnih grupa unutar muslimanskih zajednica svakako bila korisna. Bosna i Hercegovina je imala posebnu pažnju na ovoj konferenciji, s obzirom na dugu tradiciju institucije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, čija organizacija se unutar sekularne države u različitim krugovima često predstavlja kao mogući model za institucionaliziranje islama u modernim evropskim državama. No, svakako je bilo zanimljivo vidjeti kako našu islamsku zajednicu predstavljaju i „vide“ iz drugačije, „eksterne“ perspektive, koja nije niti muslimanska, niti je naslonjena na predstavu njenih zvaničnih organa.

Da li je, zaista, naše iskustvo prihvatljivo? I kome ono može biti od koristi?

Moglo se čuti na ovoj konferenciji da je Islamska zajednica u BiH prilagođena životu u sekularnoj državi i sekulariziranom društvu, te da podržava sekularnu državu (Christian Moe). Takođe i to, da je IZ u BiH vrlo je zahvalan sagovornik državi koja teži ka saradnji sa jasno definiranim reprezentativcima islama koji bi po mogućnosti predstavljali što veći broj muslimana u sklopu jedne institucije (Kroz iskustva muslimanskih zajednica iz Albanije,

Hasan Cilo, Cornelia Sorabji i Velko Atanasoff

Austrije i drugih zemalja, a prema informacijama koje su iznijeli učesnici ove konferencije, višeglasje muslimanskih organizacija u tim državama problematično je za državne institucije ali i za muslimane.) Uređenost IZ-e, te stavovi koje zastupa u vođenju religijskih poslova barijera su za radikalizaciju unutar muslimanske zajednice. No, da li su to razlozi da se Islamska zajednica u BiH predstavlja modelom koji je pogodan za muslimanske zajednice u Evropi? Da li je njena organizacija zaista model za željeno institucionalno jednoglasje i odgovornost muslimanskih zajednica? I kome je ono potrebnije, državama u kojima muslimani žive ili samim muslimanima? Postoji nekoliko pitanja koja se nameću ukoliko pretpostavimo da se IZ u BiH zaista smatra mogućim modelom, no krenimo redom.

Sekularno društvo u Bosni i Hercegovini plod je historijskog procesa koji je uveliko različit od onog u modernim evropskim društvima. Ta društva su sa svoje strane na različite načine uredila odnose između države i vjerskih organizacija kroz implementaciju različitih modela sekularizma (klasičan primjer razlika su Francuska i Njemačka). Islamska zajednica jeste dobro prilagođena životu u sekularnoj državi i sekulariziranom društvu, ali se postavlja pitanje, da li se implikacije historijskog iskustva sekularizacije u ovoj zemlji mogu prenijeti na sekularizirana demokratska društava Evrope. Prije svega, ovakav njen status nije plod „demokratizacije“ islamske zajednice nego je on nametnut islamskoj zajednici, koja je u toku svog razvoja često morala fleksibilno reagirati na normativne odredbe države i politike i prilagođavati se ovim strukturama. Okolnosti pod kojima je došlo do institucionalizacije islamske za-

jednice u BiH su svakako važne jer njena struktura najčešće jeste nastajala i mijenjala se u odnosu na strukturu i organizaciju države, kojoj je istovremeno služila kao glavni sugovornik za pitanja islama. Sama činjenica postojanja jednog ovakvog odnosa mogla bi poslužiti kao primjer važnog iskustva, za evropske zemlje, s tim što je taj odnos potrebno revaluirati i odrediti na novi način u kontekstu pluralnih, demokratskih i multikulturalnih evropskih društava. Usko vezano uz ovo je i potreba za intelektualnim naporima i novim rješenjima predstavnika IZ-e i teologa u smislu temeljite islamsko-teološke i islamsko-pravne legitimacije odnosa između države i islama u demokratskim sekularnim državama.

Evropske muslimanske zajednice su pluralne zajednice (jezički, etnički, nacionalno, mezhebski itd.), dok je IZ u BiH većinski jednonacionalna. Kako su članovi IZ većinom autohtoni narod zemlje u kojoj žive, IZ u BiH nema iskustvo s organiziranjem potpuno raznolikih imigracionih grupa te sa kompleksnim problemima vezanim za migracije sa kojima se često susreću muslimani u Evropi. Zadaci i izazovi koji prethode muslimanskim zajednicama u Evropi najčešće nisu oni koji čekaju IZ u BiH (naprimjer, pitanja identiteta, organiziranje bogoslužja i drugih religijskih potreba, pitanje predstavnika, njihova biranja itd.). Sigurno je da niko nije niti očekivao da bi ovaj model mogao biti „prekopiran“ i teško je uopće moguće, jer valja imati na umu i to da su imigrantske vjerske zajednice već uglavnom organizirane po modelu prenesenom iz zemalja porijekla. U nekim državama formirane su krovne organizacije, ali, kako se moglo čuti iz izlaganja, homogenizacija takođe nosi sa sobom određene probleme neprihvatljive evropskim državama. Tako je naprimjer, prema iskustvu iz Austrije, „iskušenje homogeniziranja islama u jednu službenu Islamsku zajednicu (IGGiÖ) prekrilo je brojne probleme i ostavilo ih po strani”.

S jedne strane, muslimanske organizacije u Evropi ogledalo su stanja u kojem se nalazi cijeli muslimanski svijet, kada je u pitanju vjersko (ali i

političko) organiziranje, te je već izvjesno da se na institucionalizaciji islama u Evropi mora raditi (iako bi vjerovatno bilo jednostavnije osloniti se na jedan od već postojećih modela - naprimjer, IZ u BiH), te da države domaćini pitanju povezanosti evropskih muslimanskih vjerskih zajednica sa državnim i političkim institucijama u zemljama porijekla moraju pristupiti na novi način. S druge strane, obzirom na pitanja koja se nameću, upitno je da li je Islamska zajednica u BiH, koju se ne tako rijetko promovira kao model mogućeg organiziranja muslimanski zajednica u Evropi, prihvatljiva muslimanima u Evropi ali i standardima evropskih država. Monolitna izvana, naša zajednica unutar je itekako raznolika i rasuta („tržište“ divergentnih fetvi, postojanje različitih orijentacija poput selefija, sufija itd. – izlaganje Ondera Cetin), ali još uvijek je na „okupu“ drži njena struktura (koju muslimani iz BiH ponekada opisuju kao posljednji bastion ex-yugoslovenske komunističke birokratije).

Važno je pitanje i da li Islamska zajednica u BiH može biti model za muslimanske zajednice u Evropi u društvima koja teže ka konceptu multikulturalnog državljanstva sa *de facto* ravnopravnom institucionaliziranom zastupljenošću etničkih, religijskih, spolnih i drugih manjina, ako je ona, kako ju je opisao Christian Moe u svom izlaganju „prilično dosadna birokratska organizacija odraslih, muških, ortodoksno umjerenih sunija, koji provode mješavinu racionalnog i tradicionalnog autoriteta“?

Islamska zajednica u BiH kao model u odnosu s državom u nekim aspektima može predstavljati poticajno iskustvo, za muslimanske zajednice u Evropi. Ali njena trenutna unutrašnja organizacija, prema onom što se dalo zaključiti s ove konferencije – ne. Jer, IZ u BiH, ukoliko želi zadržati svoju poziciju kao glavni reprezentant muslimana u BiH u novim uslovima, i sama treba jednu temeljitiju reorganizaciju, kao što treba i razvoj ideja kojima će na islamski način obrazložiti i legitimirati rad Islamske zajednice u novim uslovima.